

Handreiking bij toolkit risicobeoordeling

Een risicobeoordeling uitvoeren voor informatierisico's

Auteur(s): Security Expertise Centrum
Versie: 3
Datum: 1 augustus 2026

Deze publicatie is gelicenseerd onder een Creative Commons
Naamsvermelding 4.0 Internationaal.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Doel van de handreiking	3
1.2	Eis uit het SURFaudit toetsingskader informatiebeveiliging	3
1.3	ISO 31000 en ISO 27005	3
2	Vorbereiding	4
2.1	Reikwijdte en context vaststellen	4
2.2	Wat wil je beschermen?	5
2.3	Organiseer een workshop om de risicobeoordeling uit te voeren	5
2.3.1	<i>Rol van de eigenaar</i>	5
2.3.2	<i>Hulptroepen</i>	6
2.3.3	<i>Welke methode kies je voor de risicobeoordeling?</i>	6
3	Stap 1: Risico-identificatie uitvoeren	7
3.1	Doel	7
3.2	Termen	7
3.3	Scenario's	8
3.4	Extra kaartjes ISO normen informatiebeveiliging, AI en privacy	8
4	Stap 2: Risicoanalyse	9
4.1	Kans en impact	9
4.2	Heatmaps	9
4.3	Perceptie en groepsdenken	9
5	Stap 3: Risico-evaluatie	10
6	Tot slot	11
6.1	SURF trainingen	11

1 Inleiding

1.1 Doel van de handreiking

Deze handreiking is onderdeel van de toolkit risicobeoordeling. De toolkit bestaat uit deze handreiking, printbare kaartjes, een excel bestand om risico's vast te leggen, een powerpoint presentatie voor de workshop en een handleiding om risico's vast te leggen in Trustbound GRC.

Deze handreiking geeft een inleiding op risicobeoordeling en samen met de andere onderdelen van de toolkit helpt het IT risicomangers van instellingen op weg om zelf een risicobeoordeling te faciliteren.

1.2 Eis uit het SURFaudit toetsingskader informatiebeveiliging

Een risicobeoordeling is een stap uit het risicomanagementproces. Het staat als volgt beschreven in het SURFaudit toetsingskader, onder RM02:

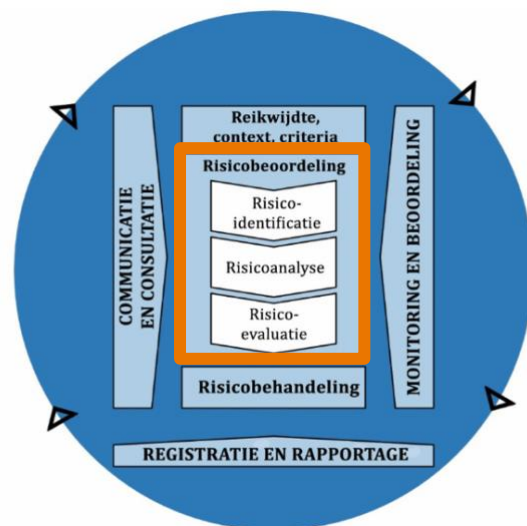
Instellingen voeren risicobeoordelingen uit om actuele risicoprofielen met betrekking tot bedrijfsdoelstellingen te bepalen. De waarschijnlijkheid en impact van alle geïdentificeerde risico's worden regelmatig beoordeeld, met behulp van kwalitatieve en kwantitatieve methoden. De waarschijnlijkheid en impact van inherente en restrisico's worden bepaald per categorie, op portefeuillebasis.

1.3 ISO 31000 en ISO 27005

Een risicobeoordeling is een stap binnen het risicomanagementproces. In de ISO 31000 standaard voor risicomanagement bestaat een risicobeoordeling uit 3 stappen: risico-identificatie, risicoanalyse en risico-evaluatie.

In deze handreiking worden de drie stappen toegelicht en specifiek gemaakt voor informatierisico's.

Het nemen van risicobeperkende maatregelen (de risicobehandeling) is de stap die na een risicobeoordeling volgt en wordt niet behandeld in deze handreiking. De ISO 27005 is een uitwerking van de ISO 31000 specifiek voor het beheersen van informatiebeveiligingsrisico's. Naar beide normen wordt in deze handreiking regelmatig verwezen.

Risicomanagementproces volgens ISO 31000

2 Voorbereiding

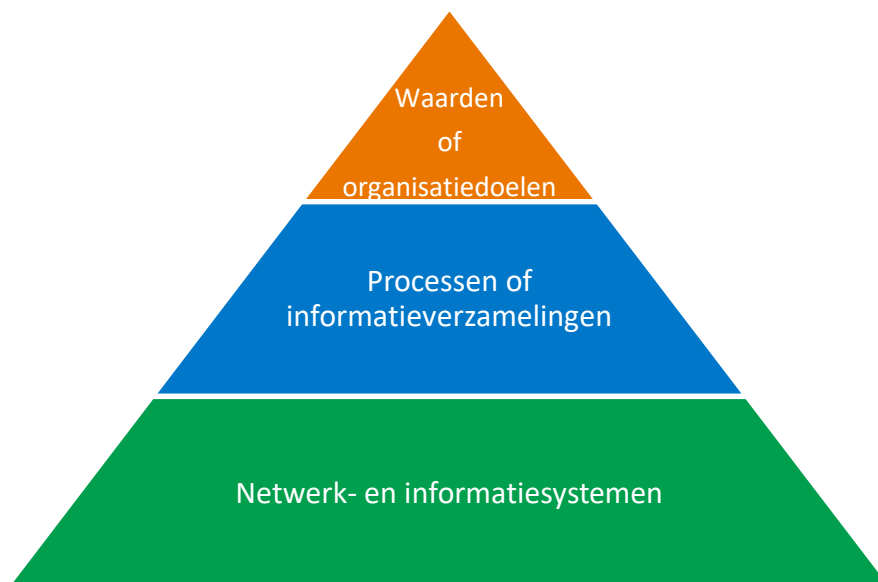
2.1 Reikwijdte en context vaststellen

Voordat je met een risicobeoordeling aan de slag gaat, heb je eerst de stap ervoor gezet: het vaststellen van de reikwijdte en context. In die stap verzamel je informatie om het object van de risicobeoordeling goed te leren kennen. Wat is het onderwerp of de asset dat je gaat beoordelen, wie beslist over acceptabele risico's en hoe belangrijk is het in het grotere geheel van de instelling?

In andere woorden, je brengt in deze voorbereiding de te [beschermen belangen](#) zo goed mogelijk in kaart. Die belangen zijn bijvoorbeeld doelstellingen, een proces of informatieverzameling, of netwerk- en informatiesystemen. Er zijn dus verschillende abstractieniveau's denkbaar.

Algemene doelen in de sector onderwijs kun je vinden in de doelenstructuur in de [HOSA](#). Specifiek voor jouw instelling kun doelen vinden in strategiedocumenten of jaarplannen. Een overzicht van bedrijfsprocessen en informatieverzamelingen vind je in de [HORA](#) of bij de enterprise architecten van jouw instelling.

Het is ondoenlijk om over alles in de organisatie risicobeoordelingen te doen. Prioriteiten liggen bij de 'kroonjuwelen': de meest belangrijke assets die de organisatie draaiend houden of bij de processen die bij verstoringen als eerste weer operationeel moeten worden.

Abstractieniveau's van hetgeen je wilt beschermen en gaat beoordelen tijdens het risicobeoordelingsproces

2.2 Wat wil je beschermen?

In de voorbereiding zet je op een rij aan welke doelstellingen het object van beoordeling een bijdrage moet leveren. Hiervoor kun je de strategische plannen van de instelling of afdeling erbij pakken en naar de [bedrijfsimpactanalyse](#) (BIA), dataclassificatie, DPIA's of de enterprise architectuur kijken.

In documentatie van de BIA staat hoe belangrijk processen zijn voor de instelling. Uit de BIA volgt een opsomming van activiteiten en processen die prioriteit hebben tijdens een verstoring.

In een enterprise architectuur staat niet alleen hoe informatie, applicaties en technologie samenhangen, maar ook de bedrijfsprocessen, functionele structuur, eigenaren, en strategie en principes van de organisatie. Een enterprise architectuur biedt dus ook steun bij organisatievraagstukken zoals risicomanagement.

Indien jouw organisatie geen (volledige) BIA of enterprise architectuur heeft, en dat ook niet snel kan opleveren, dan kun je met de persoon die verantwoording over het object moet afleggen aan de bestuurders zelf de scope in kaart brengen. Je verzamelt zoveel mogelijk relevante informatie, bijvoorbeeld uit strategische jaarplannen, procesbeschrijvingen, data flows, afhankelijkheden of functionele eisen.

Het management systeem (ISMS) van jouw organisatie geeft ook informatie over de context. Daar vind je basis eisen waaraan moet worden voldaan en informatie over de huidige compliance aan die eisen. Compliance informatie vormt input om de kans van optreden van risico's in te schatten.

2.3 Organiseer een workshop om de risicobeoordeling uit te voeren

Nadat de voorbereiding is afgerond, de doelstellingen van je object bekend zijn, en relevante kennis is verzameld kan je de risicobeoordeling gaan organiseren. Idealiter zijn daarbij de eigenaar en diverse experts aanwezig.

2.3.1 Rol van de eigenaar

Om iets goed te kunnen beschermen, moet het een eigenaar hebben. Bij voorkeur is dat een expliciete eigenaar. Lijnmanagers in primaire processen zijn de aangewezen personen om eigenaar te zijn. Zij geven dagelijkse leiding aan de organisatie, op de plekken waar het direct impact heeft als informatie niet betrouwbaar of beschikbaar is. Lijnmanagers hebben doelen die zij willen bereiken en rapporteren daarover. Risico's vormen onderdeel van die rapportage.

Idealiter wordt de uitvoering van een risicobeoordeling georganiseerd door de eigenaar zelf. Die is immers verantwoordelijk voor het identificeren van risico's. Bovendien ben je dan als informatiebeveiligers één van de expert-gesprekspartners aan tafel en hoeft je niet alle lasten op je eigen schouders te dragen. De eigenaar is idealiter ook zelf bij de sessies aanwezig om de om risico's te begrijpen, de risicobereidheid in te brengen, en te beslissen.

2.3.2 Hulptroepen

Bij informatiebeveiliging kijk je naar informatierisico's. Toch hangen informatierisico's nauw samen met andere risicocategorieën zoals financiën, compliance, privacy, bedrijfscontinuïteit of fysieke veiligheid. Een incident in het ene gebied kan namelijk een gevolg hebben voor een ander gebied. Bekende voorbeelden hiervan zijn dat ransomware ook altijd een datalek is of als bij een inbraak in een gebouw ICT apparatuur, waar informatie op staat, wordt gestolen. Dit soort gebeurtenissen kunnen veel geld kosten. Om die inschatting van kosten goed te kunnen maken heb je hulp van je collega's van financiën nodig en van de eigenaar van je object. Hetzelfde geldt voor de wisselwerking met andere vakgebieden zoals fysieke veiligheid, innovatie, internationalisering, inkoop, ICT, personeelszaken, juridische zaken of kennisveiligheid.

Pogingen om een risicobeoordeling in een silo te doen met alleen een focus op informatiebeveiliging zijn voorbestemd om onvolledig te zijn en kost ook heel veel energie. Die beperking zou je kunnen accepteren en bij je communicatie over risico's een disclaimer opnemen. Maar beter is het om zoveel mogelijk interdisciplinair te samenwerken.

2.3.3 Welke methode kies je voor de risicobeoordeling?

In de ISO 31000 bestaat de risicobeoordeling uit drie stappen: risico-identificatie, risicoanalyse en risico-evaluatie. Waar het kortgezegd om gaat is het in woorden en waarden beschrijven van risico's en aangeven hoe belangrijk die risico's zijn.

Er bestaan [diverse methoden](#) om dit te doen. Hoe maak je nu een keuze voor een aanpak die past bij jouw object, ervaring en organisatie? Ook deze handreiking is weer een van de vele manieren om een risicobeoordeling aan te pakken. Er is geen goed of fout in deze: Informeer jezelf en kies vooral een aanpak die past bij jou en je omgeving.

Bij risicobeoordeling hoeft je echt niet altijd te kiezen voor een formele methode. Het kan een prima start zijn om te beginnen op basis van gezond verstand en met wat je tot je beschikking hebt. Klein beginnen, hoe simpel ook, is altijd beter dan helemaal niets doen. Al doende leert men. Brainstormen, mindmaps maken, w-vragen stellen: allemaal goede eerste stappen als je geen andere middelen hebt. Ook hoeft je je in je organisatie niet te beperken tot één enkele methode. De resultaten van risicobeoordelingen uit verschillende methoden kun je vergelijken met behulp van taxonomieën. Wat wel belangrijk is, is dat je de gekozen aanpak en de resultaten documenteert.

De ISO 27005 spreekt van twee veel voorkomende benaderingen:

- a. Event-based approach: het identificeren van gebeurtenissen en impact samen met hoger management waardoor strategische scenario's worden beschreven.
- b. Asset-based approach: het identificeren van operationele scenario's door een inspectie van assets op basis van dreigingen en kwetsbaarheden.

3 Stap 1: Risico-identificatie uitvoeren

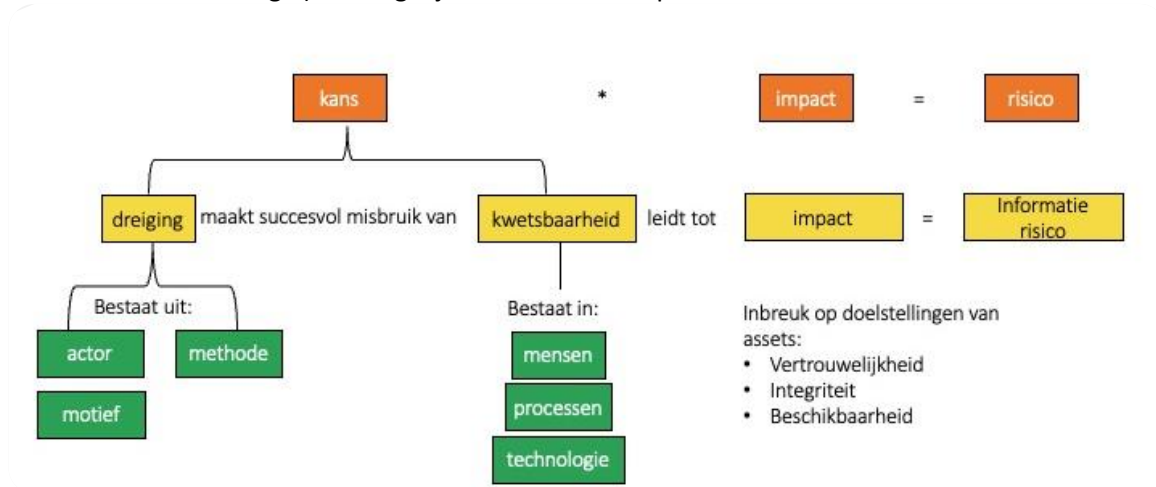
3.1 Doel

Het doel van de risico-identificatie is risico's te vinden, herkennen en beschrijven die verhinderen om de doelstellingen te bereiken. Daarbij is het belangrijk om niet te proberen reeds bekende problemen te beschrijven, maar juist te kijken naar indicatoren van opkomende risico's, dreigingen, aannames en overtuigingen.

Ter inspiratie kun je wel kijken naar beschikbare informatie (incidenten overzicht uit het verleden, de privacy impact assessment, rapportages van crisisoefeningen, audits, relevante softwarekwetsbaarheden, rapporten over soortgelijke objecten), maar laat dit een inspiratie zijn. Probeer de vertaling te maken naar veranderingen in de omgeving. Dit kan een aanstaande reorganisatie zijn waardoor processen en mensen gaan veranderen. Het kan ook gaan over de verwachtingen die er zijn door nieuwe technologie of veranderende geopolitieke verhoudingen.

3.2 Termen

De termen risico's en dreigingen worden in de praktijk vaak door elkaar gebruikt. Zij zijn echter niet hetzelfde. Een risico is een [scenario](#) dat uit een aantal variabelen bestaat, waaronder dreigingen (actoren, hun motieven en methoden), kwetsbaarheden (in processen, menselijk handelen en technologie) en mogelijke vormen van impact of schade.

Formule van een risico scenario

Een **dreiging** is vaak extern aan een organisatie en nauw verbonden met tegenstanders die de organisatie schade zouden kunnen berokkenen. Deze actoren hebben motieven en methoden (tactiek, technieken en procedures). Wij kunnen huidige dreigingen observeren en proberen toekomstige dreigingen te voorspellen. Maar intern in de organisatie bestaan ook dreigingen door medewerkers die onbedoeld fouten maken of moedwillig schade berokkenen. Andere dreigingen kunnen voortkomen uit de natuur (overstroming) of geopolitiek (oorlog, spionage).

Bij **impact** gaat het om schade aan de informatiedoelstellingen vertrouwelijkheid, integriteit en beschikbaarheid van het onderwerp van de risicobeoordeling. Impact kan ook doorwerken op andere doelstellingen of risicogebieden zoals intellectueel eigendom, privacy, compliance of reputatie.

Kwetsbaarheden zijn alle zwakke plekken in mensen, processen en de technologie. Processen kunnen onhandig zijn ontworpen of zelfs ontbreken. Mensen staan onder druk en kunnen vergissingen maken of hebben te weinig kennis om een informatiesysteem goed te gebruiken. De technologie kan slecht ontworpen zijn of later gevonden software kwetsbaarheden bevatten. Organisaties hebben vaak al maatregelen getroffen om de zwakke plekken te versterken, maar misschien dekken die nog niet voldoende af.

3.3 Scenario's

Bij het beschrijven van risico's neem je alle variabelen mee in scenario's. De illustratie laat zien hoe je een risicobeschrijving kan opbouwen. De printbare kaartjes in de toolkit geven ook inspiratie om scenario's samen te stellen. De kaartjes geven voorbeelden van dreigingen, kwetsbaarheden en impacten. Je kunt met de kaartjes scenario's maken van combinaties van die verschillende variabelen. Tijdens een workshop kun de kaartjes op tafel leggen en de deelnemers scenario's laten maken. Soms bedenken deelnemers nieuwe dingen die niet op de kaartjes staan. Die kunnen ze dan op blanco kaartjes zetten. Meer aanwijzingen voor de uitvoering van de workshop staan in de Powerpoint presentatie in de toolkit.

Foto van een workshop met kaartjes

3.4 Extra kaartjes ISO normen informatiebeveiliging, AI en privacy

Voor instellingen die met de ISO 27005 werken is aan de toolkit ook een set met ISO 27005 kaartjes toegevoegd om scenario's mee te maken. De ISO 27005 bouwt scenario's net iets anders op dan in deze handreiking wordt uitgelegd en gebruikt ook iets andere termen.

De ISO normen 27557 (application of ISO 31000 for organizational privacy risk management) en 23894 (AI risk management) volgen ook de ISO 31000 stappen voor risico-identificatie, risicoanalyse en risico-evaluatie. Voor de specifieke termen die in die normen worden gebruikt zijn ook kaartjes gemaakt. Indien van toepassing kun je die aan je eigen set toevoegen, of je kunt er inspiratie uithalen om zelf kaartjes te maken die relevant zijn voor de scope van de risico-identificatie.

4 Stap 2: Risicoanalyse

4.1 Kans en impact

In deze stap ga je een waarde geven aan het beschreven risicoscenario. Je kijkt dan naar de waarschijnlijkheid van optreden van een scenario en de ernst van de mogelijke impact. Bij dreigingen kun je bijvoorbeeld een waarde geven aan de professionaliteit van de actor of je geeft een waarde aan de sterkte van het motief. Bij kwetsbaarheden neem je ook in beschouwing hoe doeltreffend bestaande beheersmaatregelen zijn. Als je veel data ter beschikking hebt kun je kwantitatief te werk gaan. Veel beginnende teams starten met kwalitatieve beoordelingen.

In de ISO 27005, bijlage A, staan tabellen die daarbij kunnen helpen. Je kunt ook je eigen schalen opstellen.

4.2 Heatmaps

Heatmaps zijn populair om verslag te leggen van de risicoanalyse. Onder risicoprofessionals is soms kritiek op de inhoudelijke waarde van heatmaps. Als het je helpt om de urgentie van een risico over te brengen kan een heatmap nuttig zijn. Maak er echter geen doel van om het te maken, het is een middel om resultaten te communiceren.

4.3 Perceptie en groepsdenken

De risicoanalyse kan worden beïnvloed door meningsverschillen, vooroordelen, percepties van risico en oordelen. Een mogelijke manier om daarmee om te gaan is het volgen van de [Delphi](#) methode.

In deze methode leg je het risicoscenario voor aan een groep respondenten. Deze vullen de waardering in, met een beschrijving van hun motivatie waarom ze dat denken. Je verzamelt de resultaten en berekent een gemiddelde. Daarna vindt er terugkoppeling plaats naar de hele groep. Zij kunnen dan het gemiddelde zien, maar ook de uitschieters en de motivatie van de andere participanten. Het idee is dat deelnemers hun score kunnen aanpassen nadat ze de argumenten van de anderen hebben gezien. Na die tweede ronde kan er nog een derde ronde komen. Het doel is om te komen tot een grote mate van consensus.

Het is goed mogelijk deze methode online te gebruiken. Bijvoorbeeld door een groep op een Bulletin Board bijdragen te laten plaatsen over een onderwerp. Een gespreksleider zorgt ervoor dat samenvattingen gemaakt worden en de discussie in voornoemde fasen gedurende een aantal dagen of zelfs weken plaats vindt. Voordeel is dat de discussie zo gevoerd wordt op het moment en de plek dat het participanten goed uitkomt. Een ander voordeel van deze aanpak is dat gedurende het proces de documentatie groeit, waardoor je een verslaglegging hebt hoe een waardering tot stand is gekomen en welke overwegingen zijn meegenomen.

5 Stap 3: Risico-evaluatie

De risico-evaluatie bereidt de besluitvorming door de eigenaar voor. De resultaten van de risicoanalyse worden op een rij gezet om te bepalen waar aanvullende actie vereist is. Dit kan leiden tot een besluit om:

- verder niets te doen;
- na te denken over opties voor risicobehandeling;
- verdere analyse uit te voeren om beter inzicht in het risico te hebben;
- bestaande beheersmaatregelen te handhaven;
- doelstellingen te herzien.

Hiermee zijn de 3 stappen van de risicobeoordeling afgerond.

De risicobeoordeling kun je vastleggen in Trustbound GRC. In de toolkit kun je hiervoor een handleiding vinden.

6 Tot slot

Een van de moeilijkste elementen van risicomanagement is het accepteren dat je het nooit helemaal zeker zult weten. Hoeveel informatie je ook verzamelt en hoe sterk je methode ook is, het blijft een inschatting gebaseerd op de ervaring van dat moment.

De essentie van risicomanagement is het kunnen nemen van een beslissing met die onzekerheid in het achterhoofd.

Gelukkig is het geen eenmalige exercitie! Natuurlijk kijk je regelmatig terug naar je uitkomsten om deze te actualiseren. Hierdoor bouw je ervaring op en word je steeds beter in het omgaan met onzekerheden.

6.1 SURF trainingen

SURF organiseert regelmatig trainingen op het gebied van risicobeoordeling. Deze zijn te vinden in de agenda op surf.nl.